

การปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว The Legal Reform of Thailand in the Reign of King Chulalongkorn (Rama V)

ณัฏฐ์ เขียวงาม

Nut Keawngam

อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

Lecturer from the Faculty of Humanities and Social Sciences Phetchabun Rajabhat University

Corresponding Author Email: mooc212@gmail.com

Received: 23 August 2020

Revised: 4 December 2020

Accepted: 8 December 2020

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2. เพื่อศึกษาถึงขั้นตอนและวิธีดำเนินการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ 3. เพื่อศึกษาถึงผลสำเร็จของการปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์อันเป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือบทความงานวิจัยวิทยานิพนธ์และงานวิชาการจากข้อมูลที่ได้มีการสังเคราะห์และตีความแล้วจึงเรียบเรียงเป็นข้อสรุปผลการวิจัยพบว่า 1) การเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์กับชาติตะวันตกสู่ยุคอาณานิคมยังผลให้สยามต้องเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายและการศาลไทยให้เป็นแบบตะวันตก 2) ขั้นตอนและวิธีดำเนินการปฏิรูปกฎหมายของสยามเป็นการตามแบบประเทศญี่ปุ่น โดยเริ่มจากจัดระบบศาลมีความเป็นระเบียบแล้วจึงเริ่มการปฏิรูประบบกฎหมาย โดยการเปลี่ยนระบบกฎหมายไทยให้เป็นระบบกฎหมายเดียวกับระบบกฎหมายที่ใช้กันในทวีปยุโรป และ 3) ผลสำเร็จและอุปสรรคของการปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมวลกฎหมายฉบับที่ครบบริบูรณ์นั้นสยามได้ใช้เป็นข้ออ้างในการเรียกร้องเอกราชทางกฎหมายและการศาลกลับคืนมาอย่างสมบูรณ์ ใน พ.ศ.2481

คำสำคัญ: การปฏิรูป, กฎหมายไทย, รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

Abstract

This research purpose 1. to study causes and elements on the legal reform in the reign of King Rama V; 2. to study the procedures of the legal reform in the reign of King Rama V; 3. to study the result of the legal reform in the reign of King Rama V. This was a qualitative research using a Historicism methodology via a logical descriptive analysis on documents, historical and academical. Result of the research found; 1) the becoming of the Western colonialism/imperialism in the reign of King Rama IV precipitated Siam into the Legal and Court reform; 2) Thai Legal system reform was followed the Japanese model by organizing the Court system first whilst the outputs of the reform, the Legal System resembling a Western Legal system, came finally; 3) results of the reform was that the Thai Legal System resembling a Western Legal system was employed as possess on a Legal and Court independence contending with the Western colonialism/imperialism which succeed in 1395

Keywords: Reform, Thai Legal System, The reign of King Chulalongkorn (Rama V)

บทนำ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งทรงครองราชย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2411-2453 เป็นช่วงเวลาที่ยุโรปกำลังเผชิญกับการคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตก เนื่องด้วยสถานการณ์การเมืองโลกในเวลานั้นเป็นช่วงเวลาที่มหาอำนาจจากยุโรปกำลังดำเนินนโยบายล่าอาณานิคม กลยุทธ์ทางการเมืองที่สำคัญของสยามคือการยินยอมผ่อนปรนตามข้อเรียกร้องของประเทศมหาอำนาจตะวันตกบ้าง แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องรับแรงปรับปรุงประเทศให้เจริญตามแบบตะวันตกให้มากที่สุด เพื่อมิให้จักรวรรดินิยมตะวันตก ยกเป็นเหตุอ้างว่าประเทศไทยยังล้าหลัง จึงเป็นหน้าที่ของประเทศตะวันตกจะต้องมาช่วยทำให้เจริญขึ้น ด้วยการล่าสยามเป็นอาณานิคม (พัชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์, 2523: 1; ปิยนาล บุนนาค, 2553: 61) การพยายามประนีประนอม และผ่อนปรน นับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 การลงนามในสนธิสัญญาบาร์ริงที่ในทางหนึ่งก็คือการยอมให้ประเทศเจ้าอาณานิคมเข้ามาสัมปทานไม้สักและดีบุก ซึ่งในทางหนึ่งสยามก็ได้ประโยชน์จากการส่งออกข้าวแก่เจ้าอาณานิคม การนำเข้าความรู้ตะวันตกผ่านการจ้างงาน “ครูฝรั่ง” รวมถึงส่ง “นักเรียนนอก” ไปเรียนต่างประเทศ ทำให้สยามเกิดการแลกเปลี่ยนทั้งองค์ความรู้ รวมถึงค่านิยม วัฒนธรรมกับประเทศอาณานิคมของเจ้าอาณานิคม หรือแม้แต่วัฒนธรรมของเจ้าอาณานิคมเอง ผลของการปรับตัวดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 การปฏิรูปสยามเปลี่ยนรูปแบบและวัฒนธรรมการปกครองแบบศักดินาที่ มาเป็นรัฐสมัยใหม่แบบยุโรป ทั้งสยามสยามก็ทำตัวเป็นเจ้าอาณานิคม ต่อหัวเมืองประเทศราชเดิมโดยการเข้าไปควบคุมหัวเมืองเหล่านั้นอย่างเบ็ดเสร็จ จนเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ทว่าประเทศเจ้าอาณานิคมเหล่านั้นเองก็บีบบังคับสยามไม่ให้เป็นอิสระมากนัก ผ่านการควบคุมทางการเมือง กฎหมาย และเศรษฐกิจ ผ่านสนธิสัญญาต่างๆ และระบบศาลกงสุล เสมือนหนึ่งว่าสยามเป็นอาณานิคมของตนเอง หรือก็คือ สยามไม่ได้เป็นอาณานิคมอย่างเป็นทางการเพราะไม่ได้ถูกปกครองโดยตรงตรงเท่านั้น (ไชยันต์ รัชชกุล, 2560)

ดังนั้น กล่าวได้ว่าปัญหาที่สำคัญของสยามในช่วงเวลาดังกล่าวคือ ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่เกิดจากการยกเว้นการใช้กฎหมายและอำนาจศาลไทยต่อคนต่างชาติ นโยบายสำคัญของสยามในขณะนั้นจึงคือ ความพยายามที่จะยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และศาลกงสุล หนทางที่สยามเลือกคือการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ประเทศเจ้าอาณานิคมยอมรับโดยแรงดันที่สุด ทรงศรี อาจอรุณ (2506, น.103) ระบุความล้าหลังของระบบกฎหมายสยามในเวลานั้น 4 ข้อ คือ 1) ความไม่มีประสิทธิภาพของระบบวิธีพิจารณาและระบบศาล คือ ระบบศาลที่กระจัดกระจาย และอำนาจพิจารณาคดีอยู่ที่ขุนนาง และปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในกระบวนการยุติธรรม 2) ไม่มีความเป็นวิชาชีพและระบบการศึกษากฎหมายที่ชัดเจน 3) กฎหมายอาญาของไทยยังมีการลงโทษแบบป่าเถื่อน และ 4) กฎหมายเอกชนของไทยไม่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและการพาณิชย์ระหว่างประเทศ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจว่า การปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411 - 2453) จนนำมาสู่ประมวลกฎหมายที่สมบูรณ์ใน พ.ศ.2478 ซึ่งทำให้การเรียกร้องเอกราชทางศาลของไทยประสบผลสำเร็จในเวลาต่อมา และเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางกฎหมายของสยามให้กลายเป็นระบบกฎหมายสมัยใหม่ การปฏิรูปครั้งนั้นมีสาเหตุและปัจจัย ขั้นตอนและวิธีดำเนินการปฏิรูป รวมถึงผลสำเร็จและอุปสรรคอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. เพื่อศึกษาถึงขั้นตอนและวิธีดำเนินการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
3. เพื่อศึกษาถึงผลสำเร็จของการปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) เช่น จดหมายเหตุ โบราณ บันทึกลับ เอกสารราชการ ที่ 5 กรมราชเลขาธิการ ฯลฯ และเอกสารชั้นรอง เช่น หนังสือ บทความในวารสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย
2. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตรรกะการพรรณนาวิเคราะห์ (Logical Descriptive Analysis) เพื่อให้ได้ข้อสรุปและเสนอแนะ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผลการวิจัยพบว่า กฎหมายไทยดั้งเดิมอาจแบ่งออกได้เป็น 3 สมัยด้วยกัน คือ สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่จากการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์กับชาติตะวันตกในยุคอาณานิคมยังผลให้สยามต้องเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายและการศาลไทยให้เป็นแบบตะวันตก มูลเหตุของการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจสรุปได้ 3 มูลเหตุ ได้แก่ ความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกและภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับประเทศตะวันตก และ อิทธิพลของแนวคิดทางกฎหมายจากประเทศตะวันตก การที่อิทธิพลจากอารยธรรมตะวันตกเริ่มมีอิทธิพลต่อความคิดและทัศนคติต่อชนชั้นนำของสยามตั้งแต่ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีการส่งนักเรียนนอกออกเรียนต่อที่ต่างประเทศ ความคิด “ฝรั่ง” จึงเริ่มแทนที่อิทธิพลความคิดจากทางอินเดีย รวมถึงเรื่องสิทธิเสรีภาพที่เข้ามาพร้อม ๆ กับ “ครูฝรั่ง” ที่ราชสำนักจ้างงาน ซึ่งมีผลต่อการดำเนินการปฏิรูป โดยปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ของฝรั่งให้เหมาะสมกับสยาม

2. เพื่อศึกษาถึงขั้นตอนและวิธีดำเนินการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนและวิธีดำเนินการปฏิรูปกฎหมายของสยามเป็นการตามแบบประเทศญี่ปุ่น โดยเริ่มจากจัดระบบศาลมีความเป็นระเบียบแล้วจึงเริ่มการปฏิรูประบบกฎหมาย โดยการเปลี่ยนระบบกฎหมายไทยให้เป็นระบบกฎหมายเดียวกับระบบกฎหมายที่ใช้กันในทวีปยุโรป

3. เพื่อศึกษาถึงผลสำเร็จของการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผลการวิจัยพบว่า ผลสำเร็จและอุปสรรคของการปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมวลกฎหมายฉบับที่ครบบริบูรณ์นั้นสยามได้ใช้เป็นข้ออ้างในการเรียกร้องเอกราชทางกฎหมายและการศาลกลับคืนมาอย่างสมบูรณ์ ใน พ.ศ.2481

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่า กฎหมายไทยดั้งเดิมอาจแบ่งออกได้เป็น 3 สมัยด้วยกัน คือ สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มูลเหตุของการปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจสรุปได้ 3 มูลเหตุ ได้แก่ ความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกและภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับประเทศตะวันตก และ

อิทธิพลของแนวคิดทางกฎหมายจากประเทศตะวันตก การที่อิทธิพลจากอารยธรรมตะวันตกเริ่มมีอิทธิพลต่อความคิดและทัศนคติต่อชนชั้นนำของสยามตั้งแต่ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีการส่งนักเรียนนอกออกเรียนต่อที่ต่างประเทศ ความคิด “ฝรั่ง” จึงเริ่มแทนที่อิทธิพลความคิดจากทางอินเดีย รวมถึงเรื่องสิทธิเสรีภาพที่เข้ามาพร้อม ๆ กับ “ครูฝรั่ง” ที่ราชสำนักจ้างงาน ซึ่งมีผลต่อการดำเนินการปฏิรูป โดยปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ของฝรั่งให้เหมาะสมกับสยาม

2. เพื่อศึกษาถึงขั้นตอนและวิธีดำเนินการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าขั้นตอนและวิธีดำเนินการปฏิรูปกฎหมายของสยามเป็นการตามแบบประเทศญี่ปุ่น โดยเริ่มจากจัดระบบศาลมีความเป็นระเบียบแล้วจึงเริ่มการปฏิรูประบบกฎหมาย โดยการเปลี่ยนระบบกฎหมายไทยให้เป็นระบบกฎหมายเดียวกับระบบกฎหมายที่ใช้กันในทวีปยุโรป

3. เพื่อศึกษาถึงผลสำเร็จของการปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าผลสำเร็จและอุปสรรคของการปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมวลกฎหมายฉบับที่ครบบริบูรณ์นั้นสยามได้ใช้เป็นข้ออ้างในการเรียกร้องเอกราชทางกฎหมายและการศาลกลับคืนมาอย่างสมบูรณ์ ใน พ.ศ.2481

การอภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลได้ดังนี้

1. กฎหมายไทยดั้งเดิมอาจแบ่งออกได้เป็น 3 สมัยด้วยกัน คือ สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น กฎหมายในแต่ละสมัยมีลักษณะเฉพาะตัวที่ต่างกันไปตามสภาพสังคม (กรมศิลปากร, 2527, น.14) ในยุคสุโขทัยมีลักษณะเหมือนข้อบังคับในครอบครัว คือ เข้าใจง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน โดยได้รับอิทธิพลจากกฎหมายอินเดียคือคัมภีร์ธรรมศาสตร์ ซึ่งรับผ่านมาจากมอญและขอม (สุเมธ จานประดับ และคณะ, 2550, น.10-19) ส่วนกฎหมายสมัยอยุธยาจะมีลักษณะซับซ้อนกว่ากฎหมายสมัยสุโขทัย โดยมีภาพรวมเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ กฎหมายปกครอง รัฐธรรมนูญปกครองแผ่นดิน อีกทั้งยังมีการยับยั้งการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์อีกด้วย กฎหมายอยุธยาที่มีอิทธิพลสำคัญแก่กฎหมายตราสามดวงที่ใช้ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พัชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์, 2516, น.10; ร. แลงการ์ด, 2526, น.50-80; เสนีย์ ปราโมช, 2559, น.3)

กฎหมายสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเกิดจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงชำระกฎหมายครั้งใหญ่ อันทำให้เกิดกฎหมายตราสามดวงขึ้น เมื่อ พ.ศ.2347 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้มาตลอดจนถึงรัชกาลที่ 5 (แสวง บุญเฉลิมวิภาส, 2543; ราชบัณฑิตยสถาน, 2550, น.5) หลังจากมีประมวลกฎหมายตราสามดวงใช้แล้ว กฎหมายที่จะตราขึ้นใช้อีกจึงมีเพียงเล็กน้อยส่วนมากเป็นกฎหมายที่ออกมาเพื่อแก้ปัญหาแต่ละเรื่องที่เกิดขึ้นเท่านั้น (ร. แลงการ์ด, 2526, น.100) ปฏิสัมพันธ์กับชาติตะวันตกในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นก็เป็นไปในกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ กระทั่งราวรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2394-2411) สถานการณ์การเมืองโลกเปลี่ยนไปสู่ยุคล่าอาณานิคมยังผลให้สยามต้องเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายและการศาลไทยให้เป็นแบบตะวันตก (สดใส ชันติวรพงศ์, 2517, น.25; ริคส์, 2519, น.20) การปรับปรุงกฎหมายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เป็นไปในทำนองการแก้ไขส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นเรื่องๆ ไป มิได้แก้ไขระบบกฎหมายทั้งหมด ดังนั้นการแก้ไขจึงเป็นไปทางด้านการแก้ไขประเพณี วัฒนธรรมโบราณที่ไม่เหมาะสมกับสังคมในสมัยพระองค์โดยการออกกฎหมายประกาศ หรือพระราชบัญญัติ กฎหมายใหม่ที่พระองค์ทรงประกาศใช้นี้โดยส่วนใหญ่แล้วอาศัยหลักยุติธรรมตามแบบกฎหมายตะวันตก การสนับสนุนการค้ากับต่างประเทศ เป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 500 ฉบับ (พัชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์, 2523, น.10)

มูลเหตุของการปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจสรุปได้ 3 มูลเหตุ ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกและภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม 2) สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับประเทศตะวันตก และ 3)

อิทธิพลของแนวคิดทางกฎหมายจากประเทศตะวันตก กล่าวคือ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อังกฤษ และ ฝรั่งเศสกำลังดำเนินนโยบายขยายอำนาจสู่สยาม ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของมหาอำนาจนั้น ๆ ตามลัทธิจักรวรรดินิยมที่กำลังแพร่หลายอยู่ในเอเชียขณะนั้น (ฉลอง สุนทรวาณิชย์, 2546; เพ็ญศรี ตึก, 2554) ลัทธิจักรวรรดินิยมได้อ้างว่าเป็นภารกิจของชาวผิวขาวที่มีต่อมนุษยชาติ เพื่อให้มนุษยชาติมีความสุขความเจริญได้รับความยุติธรรมอย่างเสมอหน้ากัน (ชโยนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรณสูต, 2532, น.37) ในอีกด้านหนึ่ง การเข้ามาของแนวคิดจักรวรรดินิยมทำให้การปกครองบนฐานแนวคิดเรื่องจักรพรรดิราชาธิราช ซึ่งถือว่าพระมหากษัตริย์ที่กรุงเทพฯ เป็นราชาธิราช เป็นที่พึงของบรรดากษัตริย์ทั้งหลายของแว่นแคว้นต่าง ๆ โดยเมืองประเทศราชถือว่าสวามิภักดิ์ต่อราชธานี และราชธานีก็ให้ความคุ้มครองโดยให้ปกครองกันเองต่อไปตามจารีตประเพณีดั้งเดิมถูกระทบกระเทือน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางปกครองระหว่างรัฐกับผู้อยู่ใต้ปกครองต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย (ธานินทร์ กรียวิเชียร, 2511; ฉลอง สุนทรวาณิชย์, 2546; ไชยันต์ รัชชกุล, 2560)

พ.ศ.2398 ไทยจำเป็นต้องทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษ ซึ่งสาระสำคัญประการหนึ่งก็คือ ข้อตกลงเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต คนต่างชาติที่ทำผิดในเมืองไทยขอยกเว้นที่จะไม่ใช้กฎหมายไทยบังคับ ทั้งนี้โดยมีเหตุผลว่า กฎหมายไทยยังล้าสมัย กฎหมายและศาลไทยจึงไม่ควรใช้บังคับกับคนในบังคับอังกฤษได้ การเป็นคนในบังคับต่างชาตินั้น มีผลดีหลายประการ ผลประโยชน์ที่เด่นชัดก็คือ การได้รับการยกเว้นจากอำนาจกฎหมายและศาลไทย แต่ไปขึ้นตรงกับศาลกงสุล ความพยายามยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต การยกเลิกศาลกงสุลต่างประเทศซึ่งดูเหมือนจะเป็นความประสงค์ของทุกประเทศที่ได้ทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกที่ให้คนต่างชาติทั้งหลายรวมถึงสยามด้วย (แถมสุข นุ่มนนท์, 2524, น.3; พิชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์, 2516, น.54) และการที่ อิทธิพลจากอารยธรรมตะวันตกเริ่มมีอิทธิพลต่อความคิดและทัศนคติต่อชนชั้นนำของสยามตั้งแต่ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีการส่งนักเรียนนอกออกเรียนต่อที่ต่างประเทศ ความคิด “ฝรั่ง” จึงเริ่มแทนที่อิทธิพลความคิดจากทางอินเดีย รวมถึงเรื่องสิทธิเสรีภาพที่เข้ามาพร้อม ๆ กับ “ครูฝรั่ง” ที่ราชสำนักจ้างงาน (วารุณี โอสธามย์, 2546; จาตุรงค์ รอดกานิต, 2549) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มการศึกษาดูงานต่างประเทศ ซึ่งน่าจะมีผลต่อการดำเนินการปฏิรูปของพระองค์อย่างมาก (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2547, น.33) โดยปรับปรุงสิ่งต่างๆของฝรั่งให้เหมาะสมกับสยามเท่านั้น (จาตุรงค์ รอดกานิต, 2549: 141) ซึ่งอิทธิพลโดยมากมาจาก “ฝรั่ง” จากยุโรปที่ลักษณะสำคัญของกฎหมายตะวันตกหรือภาคพื้นยุโรปมีอิทธิพลต่อการปฏิรูปกฎหมายไทยและศาลไทยต่อมา ตามลำดับ (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2556, น.50)

2. ขั้นตอนและวิธีดำเนินการปฏิรูปกฎหมายของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนจะมีการปฏิรูปกฎหมายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ นั้น ได้มีการปรับปรุงกฎหมายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก่อนแล้วเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมไม่น้อยกว่า 500 ฉบับ (พิชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์, 2523) จากนั้นได้มีการยกเลิกกฎหมายเก่าที่ล้าสมัย และไม่เป็นธรรม นอกจากนั้นได้มีการรวบรวมกฎหมายให้เป็นหมวดหมู่ (แสวง บุญเฉลิมวิภาส, 2543, น.142) ในการปฏิรูประบบกฎหมายสยามเป็นการตามแบบประเทศญี่ปุ่น โดยจัดระบบศาลมีความเป็นระเบียบมากขึ้น (มนู อุดมเวช, 2516, น.136; จุงโซ อีอิตะ, 2530, น.52) เมื่อระบบศาลยุติธรรมเป็นระเบียบแล้ว การปฏิรูประบบกฎหมาย จึงได้เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังใน พ.ศ.2440 โดยการเปลี่ยนระบบกฎหมายให้เป็นระบบกฎหมายเดียวกับระบบกฎหมายที่ใช้กันในทวีปยุโรป (Wyatt, 2512, น.99) ในระยะแรกส่วนมากมาจากประเทศอังกฤษ ต่อมาก็มีการจัดจ้างชาวฝรั่งเศส ชาวญี่ปุ่นมาช่วยงานด้านกฎหมาย จากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตัดสินพระทัยเลือกจัดทำร่างประมวลกฎหมายแบบซีวิลลอว์มีการตั้งคณะกรรมการอย่างเป็นทางการใน พ.ศ.2440 โดยสุดท้ายอาศัยเทียบเคียงจากประมวลกฎหมายอาญาของฝรั่งเศส อิตาลี และเนเธอร์แลนด์ เป็นหลักจนกระทั่งกฎหมายลักษณะอาญาถูกประกาศใช้ใน พ.ศ.2451 จากนั้น ได้ทรงแต่งตั้งคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ขึ้น ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกชุดเดียวกับคณะกรรมการร่างกฎหมายอาญานั้นเอง คณะกรรมการชุดนี้ได้ร่างกฎหมายเพียงเล็กน้อย ก็สิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ดังนั้นงานร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

จึงได้เริ่มทำอย่างจริงจังในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ดำเนินการต่อเนื่องมาตามลำดับ (ชาคริต อนันทรavan, 2557)

3. ผลสำเร็จของการปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่า ประมวลกฎหมายฉบับที่ครบบริบูรณ์ที่สยามได้ใช้เป็นข้ออ้างในการเรียกร้องเอกราชทางกฎหมายและการศาลกลับคืนมานั้น ประกอบด้วยประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระธรรมนูญศาลยุติธรรมประเทศไทยใช้เวลาร่างประมวลกฎหมายทั้ง 5 ฉบับเป็นเวลา 37 ปี (พ.ศ.2440-พ.ศ.2477) แล้ว สยามได้เอกราชทางกฎหมายและการศาลกลับคืนมาอย่างสมบูรณ์ ใน พ.ศ.2481 (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2556; ชาคริต อนันทรavan, 2557)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

1.1 ควรมีการศึกษาเรื่องการปฏิรูปการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เห็นแง่มุมของการปฏิรูป กระบวนการยุติธรรมในภาพรวมทั้งหมด

1.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างระบบกฎหมายไทยแบบดั้งเดิมก่อนมีการปฏิรูปกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 5 และระบบกฎหมายไทยเมื่อมีการปฏิรูปแล้ว เพื่อให้เห็นความแตกต่างของกฎหมายไทยที่เป็นแบบของไทยดั้งเดิมกับกฎหมายไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดด้านกฎหมายของตะวันตกอย่างชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาบทบาทและผลงานของบุคคลสำคัญทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งมีส่วนร่วมในการปฏิรูปกฎหมายไทยสมัยรัชกาลที่ 5 อันจะทำให้เห็นความหลากหลายของแนวคิดของกฎหมาย ที่เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของไทยว่า จะตัดสินใจเลือกใช้ระบบกฎหมายแบบใด

2.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการรับกฎหมายสมัยใหม่จากตะวันตก ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ เพื่อให้เห็นความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การจัดทำกฎหมาย รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากการดำเนินงานจัดทำกฎหมาย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับความอนุเคราะห์คำแนะนำในกรอบคิด เนื้อหา และกระบวนการดำเนินการวิจัยจากรองศาสตราจารย์ ดร. ธาณี สุขเกษม อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณมาไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2527). *จารึกสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2556). *การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ควอริช เวลส์. (2519). *การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ*. กาญจนบุรี: สมเกียรติกุล และยุพา ชุมจันทร์ (แปล).

กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

จุโซ อีดิละ. (2530). *การรับกฎหมายสมัยใหม่จากตะวันตกในประเทศญี่ปุ่น: ศึกษาเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทย*.

(วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ฉลอง สุนทราวาณิช. (2547). รัชกาลที่ 5 กับลัทธิอาณานิคมและสยามในชาวนิเวศไตรโคโรนา และอรอนงค์ ทิพย์พิมล. (บ.ก.), รัชกาลที่ 5: สยามกับอุษาคเนย์และชมพูทวีป. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัชติยา กรรณสูต. (2532). เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ.2417-2477). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ชาคริต อนันทรวัน. (2557). ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชยันต์ รัชชกุล. (2560). อาณานิคมสมบูรณาญาสิทธิราชย์: การก่อรัฐไทยสมัยใหม่จากคักดินานิยมสู่ทุนนิยมรอบนอก. กรุงเทพฯ: อาน.
- ทรงศรี อัจจุรงค์. (2506). การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สภากษัตริย์แห่งประเทศไทย.
- ธำนิษฐ์ กรัยวิเชียร. (2511). การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
- ปิยนดา บุณนาค. (2553). ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ UNITED DESIGN.
- พัชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์. (2516). การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2411 จนถึง พ.ศ.2478. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์. (2523). เอกสารทางวิชาการหมายเลข 2/003 เรื่องการปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2411-2478. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เพ็ญศรี ติ๊ก. (2554). การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- มนู อุดมเวช. (2516). การปฏิรูปการศาลส่วนกลางของกระทรวงยุติธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (ปริญาญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต) กรุงเทพฯ: วิทยาลัยวิชาการศึกษา.
- ร. แลงการ์ด. (2526). ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยเล่ม 1, 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ริกส์, เฟร็ด ดิบลิ. (2519). การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า. อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง (แปล). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์.
- สไตน์ ชันติพรพงศ์. (2517). ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศตะวันตก. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- สุเมธ จานประดับและคณะ. (2550). ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยและระบบกฎหมายหลัก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2509). ประชุมปาฐกถาและคำอธิบายของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช. พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2543). ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- Wyatt, David K.(2512). *The Politics of Reform In Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn*. Bangkok: Thai Wattana Panich.